

Joon. 1. J. Kentsi eksliibris.

JAKOB KENTS KOOLIMEHENA

L. KENTS

Kauaaegsest eesti koolimehest Jakob Kentsist saab nüüd kirja panna terve sajandi pikkuse loo. Sellest viimased aastakümned elab ta vaid paljude mälestustes.

Aeg surus Jakob Kentsi elupäevad üldjoontes nelja erinevasse perioodi. Nii möödus Jakob Kentsi elust 34 aastat Tsaari-Venemaa alamana, 22 aastat kodanlikus Eestis, kahel korral elas ta üle okupatsiooni, kolmel korral aga oli nõukogude kodanikuks.

Jakob Kents sündis 3. veebruaril 1883. a. tsaariaegses Paide kreisi, Lehtse valla Aru mõisa metsa- ja põlluvahi lasterikka perekonna esimese lapsena. Kokku oli neid üksteist venda ja kaks õde, kellest täiskasvanuiks said kaheksa.

Jakob Kents õppis 1892. aastast alates selleaegses kolmetalvelises Läpi vallakoolis. Oli seejärel viis aastat Aru mõisas tööpoisiks. Suviti töötas ta mõisas põllutöödel, talviti aga oli metsas puid vedamas. Sellest ajast mäletatakse, et Jaagupist-poiss alailma raamatuid lugenud. Kord suvisel pühapäeval olnud nende lähedal raudteevahi majas noorte tantsupidu. Ema soovitanud Jaagupilgi sinna meelt lahutama minna. Ja poiss läinudki. Kuid õuel haukunud koer pidevalt rehetoa taha rukkipollu poole. Ema läinud sinna vaatama ning leidnud Jaagupi rukkist suure kivi taga raamatut lugemas.

Käesoleva sajandi alguses, seitsmeteistkümne-aastase noorukina õppis Jakob Kents ühe õppeaasta (1900/1901) Harjumaa Jüri kihelkonna Aruküla

õigeusu koolis. Järgmisel õppeaastal jätkas ta haridusteed Virumaa Haljala kihelkonna Liiiguste ministeeriumikooli pedagoogikaklassis, mille lõpetamisel sai vallakooli õpetaja õigused.

1902. a. sügisel, olles üheksateistkümnene aastane, asus Jakob Kents kodukihelkonnas Amblas Raka vallakooli õpetajaks. Siit peale omandas ta edaspidise hariduse igapäevase töö kõrval, raamatute abil iseõppimise teel, mis kujuneski tema elu üheks tahuks. Paar aastat hiljem tegi Jakob Kents Narva gümnaasiumi juures rahvakooliõpetaja kutseksamid.

Noorukina, olles 1905. a. revolutsioonilistest liikumistest mõnevõrra haaratud, sattus ta oma esimesel töökojal vastuollu selleaegse kooliülemuse — Ambla kiriku pastoriga. Kahekümne kolme aastane Jakob Kents pidas paremaks 1906/1907. õppeaastast minna Ufa kubermangu (praegu Baškiiri ANSV-s) sealse eesti asunduse (Krõmski huutor) semstvokooli õpetajaks. Nähtavasti oli see õige samm, sest pärast 1905. a. revolutsioonilisi sündmusi kehtima pandud sõjaseisukorra ajal lasksid karistussalgad maha, peksid ja poosid revolutsioonist osavõtnuid. Sõjakohtud aga mõistsid surma või saatsid Eesti-maalt välja kohalike võimudega vastuollu sattunud isikuid.

Paar aastat hiljem tuli Jakob Kents korraks kodupaika tagasi. Siin abiellus ta Raka külast pärineva ehitustöölise tütre Adele-Leontine Adleriga. 1909. a. sooritas Jakob Kents Ufa linnas kreiskooli matemaatikaõpetaja kutseksami ning siirdus Orenburgi kubermangu (praegu Baškiiri ANSV-s) linnakooli õpetajaks.

1911. a. tuli Jakob Kents koos perekonnaga kodumaale tagasi. Ta oli neli aastat Kadrina Haridusseltsi koolis ja kaks aastat Narva-Jõesuu vene õppekeele koolis õpetajaks-koolijuhatajaks.

Esimest rahvakooliõpetaja tööaastat alates hakkas Jakob Kents elavalt osa võtma kohalike seltside ja ühingute tööst. Amblas oli ta tegev nii karskusseltsis kui tuletõrjeorkestris. Ka Baškiirias täitis ta eesti asunduses mitmesuguseid ühiskondlikke ülesandeid. Kadrinas oli J. Kents kohaliku haridusseltsi üheks kandvaks jõuks, kuid tegeles ka Eesti Rahva Muuseumile vanavara kogumisega. Narva-Jõesuus oli ta tegev karskusseltsi juhatuses, raamatukoguhoidjana, kaubatarvitajate ühingu (kooperatiivi) kassapidajana-kirjatoimetajana ning reisibüroo ja kindlustusseltsi esindajana. Nagu enamikel selleaegseil kooliõpetajail tuli Jakob Kentsilgi korraldada loenguid ning aktusi, organiseerida muusikalist meelelahutust ja rahvapidusid. Ta esines koos abikaasaga näidendites, juhatas ühtlasi isetegevuslikke laulukoore ja muusika-ansambleid, puhus orkestris klarnetit ning vajaduse korral võis mängida ka orelil.

1905. aastast alates ilmuvad Jakob Kentsi sulest sõnumid ja artiklid eesti ajalehtedes ning ajakirjades (vt. lisa lk. 24—26). Eriti rohkesti on kirjeldusi Ufa ümbruse loodusest ja sealsest elust, mis näitab tema huvi kodu-uurimise ja geograafia vastu. Honorari asemel saadeti talle selle aja tava kohaselt tasuta ajalehti, ajakirju ja muid väljaandeid. Viimased panid aluse Jakob Kentsi raamatukogule. Loetud raamatuist tegi Jakob Kents süstemaatiliselt väljakirjutisi ja märkmeid. Ta pani kirja ka oma elujuhtumisi, isiklikke muljeid ja arvamusi, kuid ainult siis, kui meenutusteks, kavatsusteks või endasse süvenemiseks

oli soodus moment. Autobiograafilisi märkmeid on seetõttu säilinud lühemate ja pikemate vaheaegade (kuni 10 aastat) järel.

Kolmekümne nelja aastane koolimees-rahvavalgustaja esines 1917. a. veebruarirevolutsiooni päevil mitingutel kõnelejana ja valiti ajutise maakonnakoogukogu ja maapäeva valijamehekski. Sama aasta suvel pidas Jakob Kents teisel Eesti hariduskongressil ettekande "Geograafia õpetus algkoolis". Suvel lõpul kutsuti kooliõpetajad Tallinna kursustele. Sinna läks ka Jakob Kents.

Esimese maailmasõja arenedes vallutas saksa keiserlik armee Riia. Lätlastest sõjapõgenikud jõudsid ka Narva-Jõesuusse. Tallinnas toimus vene elanikkonna, vabrikute ja tehaste evakueerimine Volgamaadele. 1917. aastal mõned kuud enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni leidis Jakob Kents kooliõpetajakoha Tallinna linna 13. algkoolis. Maaharitlane Jakob Kents urbaniseerus.

Esimesel nõukogude võimu perioodil Tallinnas kuulus Jakob Kents koolitööst vabal ajal Tallinna Rahvaülikooli loodusteaduste osakonna loenguid. Ta kavatses kevadel teha geograafia ja loodusloo kodukooliõpetaja eksami, et siis sügisel Tartu ülikooli või Petrogradi Geograafia Instituudi vabakuulajaks immatrikuleeruda. Mõne kuu pärast, kui aigas Saksa okupatsioon Tallinnas, need lootused kustusid. Samal, 1918. aastal ilmusid M. Kampmanni kogumikus "Eesti kodumaa I" Jakob Kentsi artiklid "Aegviidu ja Nelijärve mäed" ning "Kõrve loodus ja rahvas" (vt. M. Pürgla artikkel lk. 29–31). Arvatavasti olid need ta esimesed kirjutised Tallinna-perioodil.

1919. a. alguspäevadel mobiliseeriti 35-aastane Jakob Kents kodanliku Eesti sõjaväkke ning määrati kooliõpetajate pataljoni tööroodu sõduriks, kust vabanes aga juba 1919. a. kevadeks. Algas J. Kentsi enam kui kaks aastakümnet kestnud töö pedagoogina Tallinnas.

Edasiõppimise soov elas Jakob Kentsil edasi. Nüüd olid võimalused selleks mõnevõrra lähedamad. Ta võttis osa Tartu ülikooli juures korraldatud kesk-kooliõpetajate asetäitjate kaheaastastest suvekursustest ning lõpetas need kesk-kooliõpetaja kvalifikatsiooniga. Seejärel alustas Jakob Kents iseõppijana (eksternina) gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamist. Need sooritas ta 1924. a. Tartu H. Treffneri gümnaasiumi küpsuseksamite komisjoni ees.

Jakob Kentsi ees kerkis nüüd küsimus – kas jääda endist viisi iseõppinud vabaks praktikameheks või astuda ülikooli. Ühe semestri vältel õppis Jakob Kents Tallinna Tehnikumis. Järgmisel aastal aga astus ta Tartu ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna loodusteaduste osakonna üliõpilaseks. Ülikoolis õppis ta edasi kutsetööd katkestamata. Neljakümne kahe aastast tudengit peeti selleaegsete noorte loengukaaslaste poolt "sammalpeaks". Kuus aastat hiljem tundis Jakob Kents rõõmu ülikoolidiplomist, mille sai kätte oma neljakümne kaheksandal sünnipäeval. Selleni jõudmine nõudis töökust ja püsivust – semestrist semistrini pool nädalat Tallinnas tööl, pool nädalat Tartu ülikoolis. Mee-nub, kuis pühapäevaõhtuse rongiga jõudis ta koos proviandiga (soojad ahjukapsad jne.) Tartusse. Teispäeval, vahel ka kolmapäeval sõitis Jakob Kents öise

rongiga Tallinna tagasi, kaasas tühjad toidunõud ja trükikojust saadud korrek-
tuurpoognad.

1934. aastal kaitses viiekümne ühe aastane Jakob Kents Tartu ülikoolis
magistri väitekirja. Esialgu kavatses ta väitekirja teemaks valida "Jõelähtme—
Kostivere—Maardu ümbruse geomorfoloogia", millest aga hiljem loobus, kuigi
tal sellel alal oli tehtud väliuurimusigi. Olles hulga aastaid olnud pedagoogilisel
tööl, valis J. Kents magistritööks kooligeograafilise teema. Väitekirja "Kooli-
geograafia olemus, sisu ja meetodid" ilmus ka raamatuna 1936. a. (vt. lk. 24).
Selles märgitakse, et kooligeograafial on teenindav ülesanne: kasvatada õpilases
vaimseid võimeid ja anda tulevasele kodanikule vajalikku geograafilist teavet ja
oskusi, mis teatud ulatuses on seotud tema kodukohaga. Siit ka Jakob Kentsi
üks juhtlauseid: "Eelkõige tunne kaunist kodumaad."

Edukaks tööks koolis on J. Kentsi arvates vaja õpetajat, kes ühes isikus
kehastaks geograafi, psühholoogi ja pedagoogi, milline probleem ka tänapäeval
on aktuaalne. Õpilaste kooligeograafilistele töödele rakendamisel soovitab
Jakob Kents kasutada aktiivseid meetodeid, mis annaksid võimaluse õpilaste
isetegevuseks, uurimiseks ja iseleidmiseks. Õppeaine kujukalt ja piltlikult esi-
tamiseks võib kasutada igat meetodit, kuid õigel ajal ja õigel kohal. See nõuab
õpetajalt palju eeltöid ja vaeva ning eeldab õppekavas oleva geograafilise aine
täielikku ja igakülgset valdamist. Ka antakse selles töös selleaegne maateaduse
nn. raudvara ulatus.

Jakob Kents meenutab oma koolimeheteed isiklikul kaadrite arvestuslehel
kuni 1940. aastani (lisaks varem mainitule viieteistkümnele tööaastale Raka
koolis, Venemaal, Kadriina ja Narva-Jõesuu koolis) järgmiselt. 1917. a. sep-
tembrist alates kaks õppeaastat Tallinna 13. linnaalgkooli õpetajana. Samast
ajast alates kaksteist õppeaastat Tallinna õpetajate seminari õpetaja. Alates
1920. aastast kaksikümmend õppeaastat lektor Tallinna Kolledžis (õhtune
kooliaeg). Samast õppeaastast viie aasta jooksul, hiljem aga lühemate perioo-
dide vältel õpetaja-tunniandja Tallinna Poeglaste Humanitaargümnaasiumis,
Tallinna Poeglaste Kommertskoolis ja Westholmi Era-humanitaargümnaasiumis.
1922. õppeaastast alates viis aastat lektorina Tallinna pedagoogilistel kursus-
tel. 1926. õppeaastast alates neli aastat õpetaja-tunniandja Riigi Tehnika-
gümnaasiumis. 1930. õppeaastast alates neli aastat õpetaja Tallinna Poeg-
laste Kommertskoolis. 1931. õppeaastast alates kolm aastat õpetaja-tunni-
andja Tallinna Tehnikumis. 1938. õppeaastast kolm aastat õpetaja-tunniandja
Tallinna õpetajate seminaris. 1934. aastast alates oli J. Kents põhitöökohaga
Tallinna linna haridusosakonna juhatajaks.

Samal perioodil kerkib J. Kentsi elus õppimise ja pedagoogilise töö kõrval
esile veel üks tahk — töö õpikute ja muude õppevahendite koostamisel. Juba
1920. aasta talvel ja sellele järgneval suvel oli ta ametis oma "Eestimaa geo-
graafia õpperaamatu" kirjutamisega. Raamat ilmus 1921. a. ning sai hea vastu-
võtu osaliseks. Järgnesid "Euroopa" ja "Välismaailmajaod", mille esimeste
trükkide kaasautoriks oli J. Rumma, hiljem veel "Üldmaateadus" (kaasauto-
rid A. Luha ja P. Lannus). Nimetatud J. Kentsi õpikud ilmusid 1920. ja 1930.

J. KENTS,

Tallinna haridusosakonna juht.
Küll kasvab Jukust Juhau ja Mannist
Mari,
kui harib neid uus sammetpehme hari!

Joon. 2. Küll kasvab Jukust Juhan ja Mannist Mari,
kui harib neid uus sammetpehme hari! Gori sõbralik
šarž J. Kentsist.

aastail regulaarselt ning olid Eesti koolides laialdaselt kasutusel. Koos kordus-
trükkidega on J. Kents avaldanud üldse 27 õpikut keskkoolile, progümnaasiu-
mile ja gümnaasiumile. Lisaks neile avaldas J. Kents veel mitut liiki kooliseina-
ja kontuurkaarte ning muid õppevahendeid. Kokkuvõtliku ülevaate J. Kentsi
õpikute ning muude õppevahendite kohta on andnud M. Leinsalu.¹ Autor
märgib, et J. Kentsi, nagu teistegi kõnesoleval perioodil ilmunud geograafia-
õpikute hindamisel tuleb arvestada tol ajal Eestis valitsenud olusid. Leidub
seisukohti, millesse peab kriitiliselt suhtuma, näit. Suur-Siberi kontseptsioon
jmt. Üldkokkuvõttes aga etendasid J. Kentsi õpikud Eesti kooli arengus kahtle-
matult positiivset osa.

J. Kentsi õpikud olid kuni Suure Isamaasõjani eesti koolides laialdaselt
kasutamisel. Koostatud on need tol ajal kehtinud keskkoolide õppeprogram-
mide kohaselt. Õpikuis oli lisadena antud selged ja instruktiivsed kaardid.
Uutes trükkides olid pildimaterjal ja statistilised andmed uuendatud, kohati
isegi kogu materjal ümber töötatud. Tekstis leidus kordamisküsimusi ja ülesan-
deid õpilastele iseseisvaks tööks. Õpikud olid kirjutatud ladusas keeles, väljen-
dusrikkad, meetoodiliselt hästi üles ehitatud. Oluline osa tekstis oli esile tõstetud
erineva šriftiga. Ainekäsitus oli lastepäraselt lihtne ja eakohane. Palju tähele-
panu pöörati kaardilugemisoskuse arendamisele. Viidati ka lisakirjandusele,
mis arendab õpilaste geograafilist silmaringi. Parimaks neist õpikuist peab
M. Leinsalu teiste sel perioodil ilmunud õpikute seast Jakob Kentsi raamatut
"Välismaailmajaod". Jakob Kentsi geograafiaõpikud osteti mitte ainult selleks
õppeaastaks, mil neist koolis õpiti. Neid säilitati ning kasutati isegi veel kaua
aega pärast Suure Isamaasõja lõppu paljudes peredes teatmeteosena.

¹ M. Leinsalu. Jakob Kents geograafi ja pedagoogina. Trt., 1971. Diplomitöö Tartu
Riikliku Ülikooli füüsilise geograafia kateedris.

Jakob Kentsi koolimehete üheks iseloomustavaks jooneks on aktiivne osavõtt geograafia-alasest metoodilisest tööst. Ta on avaldanud rohkesti metoodilisi artikleid, retsensioone õpikute ja kaartide kohta ning kirjutisi koolielu mitmesuguste aktuaalsete küsimuste kohta (vt. lisa lk. 24–26). Juba 1917. a. märgib ta ühes kirjutises, et tsariaegseis Eesti- ja Liivimaa koolides õpetati eestlastele geograafiat vene keeles ning koolist lahkudes olid õpilased geograafias niisama targad kui kooli tulleski. Üleminekul emakeelsele koolile pidas Jakob Kents esmaseks ülesandeks teha geograafia selgeks algkoolis ja selle baasil veelgi ulatuslikumalt keskkoolis. Seda rõhutas ta 1917. aastal teisel rahvahariduse kongressil peetud kõneski. Geograafiaõpetus pidi J. Kentsi arvates algama algkoolis õpilaste lähema ümbruse — õpilase kodumaa tutvustamisega. Selleks soovitas ta koolides rajada kollektioone ja suuremates linnades geograafiakabinette. Juba 1917. a. koostas Jakob Kents geograafia-alaste näitlike õppevahendite loetelu, ühe esimesi sellelaadilisi Eestis. Kodanlikus Eestis 1923. a. kehtestatud õppekavad tekitasid pedagoogide seas mõttevahetust, millest Jakob Kents nii sõnas kui ka kirjutas elavalt osa võttis. Sel perioodil jõudis ta organiseeritud pedagoogide koondise, Eesti Õpetajate Liidu juhtkonna koosseisugi, kuuludes sinna kuni selle reorganiseerimiseni nõukogude perioodil.

Jakob Kents oli Tartu ülikooli juures oleva Loodusuurijate Seltsi Tallinna osakonna asutajaid ja selle kauaaegne esimees. Ta tegeles aastaid Tallinna Rahvapäevikooli Seltsi juhatuses, Haridusliidus, Eesti Lauljate Liidus, Koolikirjastuses “Töökool”, Tarvitajate Ühisuse “Oma” revisjonikomisjonis, õpetajate ühispangas ja elamukooperatiivi “Oma Maja” juhatuses, kirjanduslike auhindade määramise komisjoni liikmena ja mujalgi. Tallinna Meestelaulu Seltsi meeskoori liikmena võttis osa selleaegsetest üldlaulupidudest, esines ka paljudel kontsertidel. Kõige muu kõrval leidis ta aega hoolitsemiseks perekonna eest, millega seoses rajas endale suvekodu Lehtse alevikku.

J. Kents võttis osa aktiivselt Eesti Turistide Ühingu tööst. Silmaringi laiendamise eesmärgil käis ta 1928. a. turistina Austrias, Ungaris ja Itaalias, läbisõidul ka teistes Balti riikides, Poolas ja Saksamaal. 1936. a. veetis ta kolm nädalat Rootsis ja Norras ning paaril korral (1926 ja 1931) käis mõnenädalastel ekskursioonidel Soomeski. Matkade ja ekskursioonidega, koos õpilastega ja üksi on ta käinud läbi peaaegu kogu Eesti. Korduvalt viibis ta ja tegi vaatlusi oma kodukoha ümbruses Kõrvemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu-uurimise Toimkonna ülesandel uuris ta Karksi kihelkonda ja ka Kõrvemaad. Seoses sellega märgitakse Jakob Kentsi kui silmapaistvate võimetega fotoamatööri. Ta kogus maastikulist pildimaterjali ja postkaardiformaadis fotosid nii Eestist kui mujalt. Tema kogutud fotodest ja piltidest on säilinud üle tuhande erineva vaate.

Jakob Kents valdas vabalt sõnas ja kirjutas eesti ja vene keelt, keskpäraselt saksa keelt ning veidike inglise keeltki.

Pärast 1940. aasta revolutsioonilisi sündmusi töötas Jakob Kents 1940/1941. õppeaastal tunniandjana-õpetajana Tallinna 8. ja 12. keskkoolis ning lektorina EKP Kopli osakonna õhtukoolis. Ühtlasi rakendati teda ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi poolt venekeelsete keskkooli geograafiaõpikute

eesti keelde tõlkimisel. Õpikute tõlkimise töö jaotati mitme tõlkija vahel, lõplik redigeerimine jäi aga Jakob Kentsi teha. Kõige elavama ja elulähedase mana tundus talle G. J. Ivanovi "Maailmajagude geograafia õpperaamat kesk-koolidele". Sellest on I vihik (Euroopa) Jakob Kentsi enda tõlgitud. Tema ise pidas õpikut asjalikuks, kuigi vahest liialt konspektiivseks ja noorte õpilastele (kuues õppeaasta) liiga teaduslikuks.

Samal ajal luges Jakob Kents Nõukogude Liidus ilmunud geograafilist teaduslikku, populaarteaduslikku ja õppekirjandust, mida kodanlikul perioodil siin polnud saadaval. Tolleaegsete geograafiaõpikute kohta märgib ta, et iga klassi jaoks oli tollal ainult üks raamat, mille tõttu autorite valik ega kohalike tingimuste rõhutamine polnud võimalik. Geograafiakursust õpetati seega ühtmoodi nii Kaug-Idas kui ka Valgevenes ja Ukrainaski.

Sõjasuvel 1941. a., mil fašistlik saksa armee lähenes Tallinnale, sai Jakob Kentsist evakuaatsioonihoospitali nr. 55 (asus Narva maanteel praeguse Pedagoogilise Instituudi hoones) töötajaks. Augustikuu lõpul langes Tallinn. Okupatsiooniperioodil 1941. a. sügisel libises Jakob Kents Tallinnas kõnniteel ja oli luumurru tõttu pikemat aega haiguspuhkusel. Pärast seda töötas ta mõnda aega Tallinna Pedagoogilise Muuseumi, Loodusteaduse Muuseumi ja Tallinna Loomaaia ühendatud juhataja ametikohal, olles aga enamasti teenistustasuta puhkusel. Kuuekümnenda aastaseks saades loobus Jakob Kents tervislikel põhjustel oma ametikohast ja asus elama Lehtsesse, kus tegeles uurimistööga *kõrve*-nimelistest kohtadest Eestis. Ilmusid trükist ka tema õpikute "Välismaailma-jaod" ja "Eesti" uued trükid (vastavalt 8. ja 6. trükk).

Saabus 1944. aasta. Sügisel vabanes Eesti saksa fašistlikust okupatsioonist. Taastati nõukogude võim. J. Kents asus taas tööle kodu lähedal asuvas Jäneda Põllumajandustehnikumis matemaatikaõpetajana. Sealt kutsutigi ta Suure Isamaasõja võiduka lõpu päevil 1945. a. Tartu Riikliku Ülikooli geograafia kateedri juhatajaks.

Tartu Riiklik Ülikool oli lahingute tules tugevasti kannatanud. Masendavalt mõjus rüüstatud õppeasutus, mille Jakob Kents alles kümne aasta eest magistri-kraadiga lõpetas. Sõjas purustatud ülikooli geograafia kateedrit hakkaski Jakob Kents taastama. Hoole ja innuga asus ta korraldama sõja ajal soikunud õppetööd. Ühtlasi kavandas ta suurema monograafia "Kõrvemaa" kirjutamist, maateaduse oskussõnastiku ja geograafia õpetamise metoodika väljaandmist. Suviti tegi ta maastikulisi uurimusi Lehtse, Ambla ja Tallinna ümbruses.

Kuid aeg jõudis ette. Sõja-okupatsiooniaastatel halvenenud tervis viis teeneka koolimehe 65. eluaastal Tartu Toomemäel asuvasse sisehaiguste kliinikusse, kus ta 12. sept. 1947. a. suri. Sealt viidi ta puhkama Ambla kalmistule. Sama aasta lõpul ilmus trükist tema viimane raamat Tartu Riikliku Ülikooli toimetiste sarjas: "Eesti *kõrve*-nimelised kohad – ürgse maastiku ja asustus-käigu ilmeldajad" (vt. lk. 12).

Pärast Jakob Kentsi abikaasa surma (1969) sisustati Lehtse külanõukogu nõusolekul Jakob Kentsi säilinud esemete ja trükistega tema elumajas memoriaaltuba. Jakob Kentsi 90. sünniaastapäeval (1973) paigutati elamu välis-

seinale saaremaa dolomiidist memoriaaltahvel kirjaga: "Selles majas elas ja töötas Kõrvemaa teadlane mag.geogr. Jakob Kents 1937–1947." Sellest peale on memoriaaltuba arvel Paide Koduloomuuseumis ja hiljem ENSV Kultuuriministeeriumi Muuseumide ja Kultuurimälestiste Inspektsioonis. Memoriaaltoas on välja pandud enamik Jakob Kentsi õpikutest. Pidevalt on seda täiendatud väljapanekutega Jakob Kentsi, Kõrvemaa ja Kõrvemaa maastikukaitseala kohta. Jakob Kentsi raamatukogust on osa leidnud endale koha Eesti Geograafia Seltsis Tallinnas.

Memoriaaltoa külastajatest on mitmed Jakob Kentsi endised õpilased meenutanud oma õpetajat heade sõnadega. On tunnustavalt märgitud tema kirjutatud õpikuid ja soovitud neid veelkord näha. On meenutatud tema õppetunde, isegi seda, kuis ta üle kuuekümne aasta tagasi Westholmi gümnaasiumis vahetunnil korrapidaja-õpetajana jalutanud portfelli ja gloobusega. Poisid tähendanud sel puhul, et "õpetaja kõnnib, leivakott käes ja maakera kaenlas". Praegune Eesti NSV rahvakunstnik ja Eesti NSV riikliku preemia laureaat Paul Luthlein pälvis koolipoisina, kui tal veel pikki püksegi jalas polnud, koduste ülesannete ja diagrammide joonestamisel maateaduses õpetaja tunnustuse: tema tööd paigutati õpetaja poolt korduvalt terveks nädalaks ja kauemakski klassi seinale.

Jakob Kentsi õpilased Jäneda Põllumajandustehnikumist meenutasid, tehnikumi lõpetamise kahekümne viienda aasta kokkutuleku päeval, kuidas nad kord ühe väikest kasvu koolivenna vahetunnil kõrgele klassi ahju otsa upitanud ja sinna jätnudki. Matemaatikaõpetaja – Kentsu-papa – pole tundi tulles midagi märganud, enne kui poiss tolmusel ahjupealsel aevastanud. Seepeale öelnud õpetaja rahumeeli, et päästke see merehädaline üksikult saarelt, mida üldise naeruga tehtudki.

1971. aastal, kakskümmend neli aastat pärast Jakob Kentsi lahkumist meie seast, valmis Tartu Riikliku Ülikooli füüsilise geograafia kateedri üliõpilasel Matti Leinsalul diplomitöö "Jakob Kents geograafi ja pedagoogina". Selles tõstetakse esile Jakob Kentsi kui maateadlast, õpikute ja paljude metoodiliste tööde autorit ning geograafia õpetamise aluste rajajat eestikeelse kooli alguspäevil. Rohkesti tunnustavaid sõnu Jakob Kentsi kohta öeldi ka tema 100. sünniaastapäeva puhul 1983. a. veebruaris Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti Geograafia Seltsi poolt korraldatud pidulikul koosolekul, kus tõsteti eriti esile tema teeneid Tartu *alma mater*'i geograafia osakonna rajajana, teadlasena-geograafina ning teeneka koolimehena. Kõige selle tõttu kuulub Jakob Kentsile väärikas koht Eesti kultuuriloos.

J. KENTSI PEDAGOOGILIS-METOODILISED TÖÖD

M. Leinsalu (1971, käsikiri) järgi

Õpikud

Eestimaa geograafia õpperaamat. Trt., 1921. – Retsensioonid: Bekker, H. – Kirjandus ja Teadus, 1921, nr. 36, lk. 279–281; Granö, J. G. – Postimees, 1921, 14. september; Rumma, J. – Kasvatus, 1922, nr. 5, lk. 246–251.

Euroopa: Maateaduse õpperaamat keskkoolidele. / J. Kents ja J. Rumma. Trt., 1925. – Retsensioonid: Orav, V. – Kasvatus, 1926, nr. 9, lk. 272–274; Gustavson, A. – Kasvatus, 1926, nr. 12, lk. 371–372.

Välismaailmajaod. Aasia, Ameerika, Aafrika, Austraalia ja üldteateid maakerast ja tema pinnamoest: Maateaduse õpperaamat keskkoolide I klassile. / J. Kents ja J. Rumma. Trt., 1927. – Retsensioonid: Valdas, E. – Kasvatus, 1928, nr. 5, lk. 253–254; Kant, E. – Postimees, 1928, 11. aprill.

Eestimaa: Maateaduse õpperaamat keskkoolide III klassile. 2., täiesti ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Trt., 1928. – Retsensioon: Markus, E. – Kasvatus, 1930, nr. 3, lk. 121–125.

Välismaailmajaod. Aasia, Ameerika, Aafrika, Austraalia ja üldteateid maakerast ja tema pinnamoest: Maateaduse õpperaamat keskkoolide I klassile. 2., muudetud ja parandatud trükk. Trt., 1930.

Euroopa: Maateaduse õpperaamat keskkoolide II klassile. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Trt., 1931.

Üldmaateadus: Õpperaamat keskkoolidele. Trt., 1933.

Üldmaateadus, I vihik: Õpperaamat keskkoolide I ja II klassile. Trt., 1933.

Üldmaateadus, II vihik: Õpperaamat keskkoolide III klassile. Trt., 1933.

Välismaailmajaod. Aasia, Ameerika, Aafrika, Austraalia ja Antarktis: Maateaduse õpperaamat keskkoolide I klassile. Kolmas, muudetud ja parandatud trükk. Trt., 1933. – Retsensioon: Vilberg, G. – Loodusevaatleja, 1933, nr. 5, lk. 151–152.

Maateadus, II: Õpperaamat keskkooli II klassile. Trt., 1935.

Maateadus, II: Õpperaamat keskkooli II klassile. Teine, parandatud trükk. Trt., 1936.

Eesti: Õpperaamat keskkoolidele. Maateadus IV. Kolmas, ümbertöötatud ja täiendatud trükk. Trt., 1936.

Maateadus, III. Suur-Siber ja Euroopa: Õpperaamat keskkooli III klassile. Trt., 1936.

Eesti: Õpperaamat keskkoolidele. Maateadus IV. Neljas, parandatud trükk. Trt., 1937.

Eesti: Õpperaamat reaalkooli III ja progümnaasiumi V klassile. Viies, parandatud trükk. Trt. – Tln., 1938.

Euroopa: Maateaduse õpperaamat reaalkooli II ja progümnaasiumi IV klassile. Neljas, parandatud ja muudetud trükk. Trt. – Tln., 1938. – Retsensioon: Vilbaste, G. – Loodusevaatleja, 1938, nr. 4/5, lk. 142–144.

Välismaailmajaod. Aafrika, Aasia, Ameerika, Austraalia ja Antarktis. Maateadus, II: Maateaduse õpperaamat reaalkooli I ja progümnaasiumi III klassile. Kuues, muudetud ja parandatud trükk. Trt. – Tln., 1938. – Retsensioon: Vilbaste, G. – Loodusevaatleja, 1938, nr. 4/5, lk. 142–144.

Maateadus, I: Õpperaamat progümnaasiumi II klassile. Trt. – Tln., 1939.

Maateadus, V: Õpperaamat gümnaasiumi III klassile. Trt. – Tln., 1939.

Välismaailmajaod. Aafrika, Aasia, Ameerika, Austraalia ja Antarktis. Maateadus, II: Maateaduse õpperaamat reaalkooli I ja progümnaasiumi III klassile. Seitsmes trükk. Trt. – Tln., 1939.

Eesti: Maateaduse õpik gümnaasiumi III klassile. Kuues, muudetud ja ümbertöötatud trükk. Trt., 1942.

Välismaailmajaod. Aafrika, Aasia, Ameerika, Austraalia ja Antarktis: Maateaduse õpperaamat gümnaasiumi I klassile. Kaheksas trükk. Trt., 1942.

Maateadus gümnaasiumi IV klassile. / Luha, A., Kents, J., Lannus, P. Trt., 1943.

Üldmaateadus gümnaasiumi IV klassile. / Luha, A., Kents, J., Lannus, P. Teine, muutmata trükk. Trt., 1943.

Välismaailmajaod: Õpik gümnaasiumi I klassile. Üheksas trükk. Trt., 1943.

Eesti: Maateaduse õpik gümnaasiumi III klassile. Seitsmes trükk. Trt., 1944.

Kooliseinakaardid ja -atlased

- Maakaardid koolidele, I. Euroopa (füüsiline ja poliitiline). / Linzbach, J., Kents, J. Tln., 1921.
Euroopa kooli-seinakaart. Tln., 1933.
Aasia. Tln., 1935.
Ida-poolkera. Tallinn–Riia, 1938.
Skandinaavia- ja Baltimaad. Tallinn–Riia, 1939.
Lääne-poolkera. Tallinn–Riia, 1940.
Väike maailma atlas. Tallinn–Riia, 1940.

Metoodilised teosed

- Kooligeograafia olemus, sisu ja meetodid. Tln., 1936. – Retsensioon: Parts, A. – Eesti Kool, 1936, nr. 5, lk. 268–270.

Koolialased sõnumid, metoodilised artiklid ja retsensioonid

- Amblast. Koolioludest. / Nume, J. – Uudised, 1905, 12. juuli.
Kooliõpetajate edasiharimisest. / Nume, J. – Postimees, 1905, 16. mai.
Valla-kooliõpetajate palgaolud. / Nume, J. – Postimees, 1906, 8. august.
Kas kiriklikku kooli? / Nume, J. – Sõnumed, 1907, 5. märts.
Ambla kooli-oludest. / Nume, J. – Sõnumed, 1907, 26. juuni.
Peters, P. Ema ja laps. Peterburi, 1910. – Retsensioon: Eesti Kirjandus, 1910, lk. 387–389.
Kooliõpetajate edasiharimisest. / Nume, J. – Postimees, 1910, 3. juuni.
Laste raamatukogud ja lugemistoad. – Postimees, 1910, 20. november.
Kasu-mets. M. Kampmanni toimetatud. Tln., 1911. – Retsensioon: Peterburi Teataja, 1911, 7. september.
Kasu-mets. M. Kampmanni toimetatud. Tln., 1911. – Retsensioon: Eesti Kirjandus, 1911, lk. 381–382.
Eestlased uuemate Venemaa geograafia õperaamatute valgusel. – Eesti Kirjandus, 1913, lk. 371–376.
Narva-Jõesuust. Kool ja meel. / Nume, J. – Postimees, 1917, 4. veebruar.
Eestlased uuemate Venemaa geograafia õperaamatute valgusel, II Eesti Kirjandus, 1917, lk. 44–47.
Geograafia õpetus algkoolis. – Kasvatus ja Haridus, 1917, nr. 5 ja 6, lk. 149–156.
Kampmann, M. Kodumaatundmise õpeviis. Tln., 1917. – Retsensioon: Eesti Kirjandus, 1918, nr. 1–2, lk. 59–61.
Paari vanema geograafia õperaamatu uue trüki ilmunise puhul. – Postimees, 1918, 10. – 11. juuni.
Kooliõpetaja kalender-käsiraamat õppeaastaks 1918–1919. – Retsensioon: Vaba Maa, 1919, 3. jaanuar.
Kampmann, M., Eesti kodumaa, I. Tln., 1918. – Retsensioon: Kasvatus, 1919, nr. 4, lk. 114–117.
Kampmann, M. Eesti kodumaa, I. Tln., 1918. – Retsensioon: Postimees, 1919, 11. september.
Tartu ülikooli suvikursustest. – Kasvatus, 1919, nr. 6, lk. 173–177.
Õpetajaskonna lähema tegevuskava kohta. – Kasvatus, 1919, nr. 6, lk. 179–182.
Uus ühtluskooli tunnikava. – Kasvatus, 1920, nr. 13–16, lk. 428–430.
Maateaduse metoodika ilmunise puhul. – Retsensioon: Kasvatus, 1921, nr. 2, lk. 18–22.
Maateaduse õpiabinõudest. – Kasvatus, 1921, nr. 3, lk. 35–38.
Maateaduse õppekavaline ulatus keskkoolis. – Kasvatus, 1921, nr. 13–14, lk. 211–212.

- Matkur, A. Maateaduse algõpetus, I vihik: Kodumaa. Haapsalu, 1921. – Retsensioon: Kasvatus, 1921, nr. 23–24, lk. 380–382.
- Vilberg, G. Harjumaa. Trt., 1921. – Retsensioon: Kasvatus, 1921, nr. 19, lk. 306–307.
- Ajakiri “Loodus”, 1922. – Retsensioon: Kasvatus, 1922, nr. 16, lk. 264–265. Maateaduse õppekavad. – Kasvatus, 1923, nr. 6, lk. 164–170.
- Eesti õpetajaskonna esitajate külaskäik Leedu- ja Lätimaale. – Kasvatus, 1923, nr. 7, lk. 196–201.
- Eesti õpetajate külaskäik Leedu- ja Lätimaale. – Päevaleht, 1923, 2.–3. august.
- Parikas, I. ja P. Eesti–Esthonia–Esthonia–Estland. Tln., 1923. – Retsensioonid: Kasvatus, 1923, nr. 9, lk. 298–300; Vaba Maa, 1923, 12. detsember.
- Geograafia õpetajate päeva asjus. – Päevaleht, 1923, 6. aprill.
- Tallinna Rahvaulikoolide Seltsi hariduslik tegevus 1923. aastal. – Kasvatus, 1924, nr. 5, 6 ja 7, lk. 151–152, 186–188, 220–223.
- Geograafia õpetajate päev. – Kasvatus, 1924, nr. 7, lk. 205–208.
- Sütt, S., Koppel, D. Maateaduse õpperaamat algkoolidele. V õppeaasta. Trt., 1924. – Retsensioon: Loodus, 1924, nr. 10, lk. 532–534.
- Keskooli praeguste maateaduse kavade puhul. – Kasvatus, 1925, nr. 1–2, lk. 10–14, 44–48.
- Praktilised tööd geograafias. – Kasvatus, 1925, nr. 6, lk. 190.
- Koondusprintsip keskkooli õppekavades. – Kasvatus, 1926, nr. 2, lk. 34–35.
- Mag. geogr. Jaan Rumma: Nekroloog. – Kasvatus, 1926, nr. 5, lk. 156–157.
- Tartu. Tartu Linnuurimise Toimkonna toimetatud. Trt., 1927. – Retsensioon: Kasvatus, 1928, nr. 1, lk. 10–13.
- Keskooli maateaduse õppekavadest. – Kasvatus, 1928, nr. 5, lk. 274–277.
- Koondusprintsip keskkooli õppekavades. – Teine üleriiklik loodusloo ja geograafia õpetajate kongress 28.–30. dets. 1925 Tartus. Trt., 1929, lk. 15–16.
- Geograafia õppekavad algkoolides. – Teine üleriiklik loodusloo ja geograafia õpetajate kongress 28.–30. dets. 1925 Tartus. Trt., 1929, lk. 15–16.
- Mõningaid ääremärkusi hra dr. phil. nat. E. Markuse J. Kentsi “Eestimaa” 2-se trüki arvustuse puhul. – Kasvatus, 1930, nr. 5, lk. 252–254.
- Pärnumaa: Maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Trt., 1930. – Retsensioon: Kasvatus, 1930, nr. 6, lk. 292–294.
- Loodusevaatleja: Populaarteaduslik ajakiri. – Retsensioon: Kasvatus, 1930, nr. 6, lk. 294–296.
- Järelmärkus hra E. Markuse arvustisele. – Kasvatus, 1931, nr. 1, lk. 26–29.
- Tammekann, A., Kant, E. Maailma maad ja rahvad. Trt., 1930. – Retsensioon: Loodusevaatleja, 1931, nr. 1, lk. 23–24.
- Tammekann, A., Kant, E. Maailma maad ja rahvad, I ja II vihik. Trt., 1930–1931. – Retsensioon: Kasvatus, 1931, nr. 4, lk. 177.
- Prof. dr. J. G. Granö 50-aastane. – Kasvatus, 1932, nr. 3, lk. 97.
- Metoodilisi ja arvustavaid märkusi algkooli maateaduse alalt. – Kasvatus, 1932, nr. 4, 5 ja 7, lk. 162–171, 209–218, 312–318.
- Orviku, K. Maavarad. Trt., 1933. – Retsensioon: Kasvatus, 1934, nr. 1, lk. 36–37.
- Eesti Loodus, I aastakäik. Trt., 1933. – Retsensioon: Kasvatus, 1934, nr. 2, lk. 89.
- Koppel, D., Sütt, S. Kooliatlas, I: algkoolidele. Trt., 1932. – Retsensioon: Kasvatus, 1934, nr. 3, lk. 150–152.
- Koppel, D., Sütt, S. Kooliatlas, II: keskkoolidele. Trt., 1933. – Retsensioon: Kasvatus, 1934, nr. 4, lk. 195–196.
- Tammekann, A. Eesti kooliseinakaart 1:200 000. Tln., 1934. – Retsensioon: Kasvatus, 1935, nr. 2, lk. 89–91.
- Tammekann, A. Eesti kooliseinakaart 1:200 000. Tln., 1934. – Retsensioon: Eesti Kool, 1935, nr. 3, lk. 125.

Tammekann, A. Uus koolikaardistik. Tln., 1937. – Retsensioon: Eesti Kool, 1937, lk. 539–541.

Kodumaistest ekskursioonidest. – ERK, 1937, lk. 64–67.

Valguspildi ja õppefilmi kasutamise korraldusest. – Eesti Kool, 1943, lk. 91–96.

Kodu-uurimuslikud ja muud kirjutised.

Ambla Põllumeeste Selts./Nume, J. – Postimees, 1906, 17. veebruar.

Ambla väljanäitus. / Nume, J. – Sõnumed, 1907, 5. juuni.

Eesti asunikud Ufamaal. / Nume, J. – Sõnumed, 1906, 22.–25. oktoober.

Eesti asunikkuude elu Ufamaal kodumaa oludega võrreldes. / Nume, J. – Postimees, 1907, 30. jaanuar – 1. veebruar.

Ufamaa Eesti asunikkuudest. / Nume, J. – Sõnumed, 1907, 6. märts.

Ufamaa Eesti asundustest. / Nume, J. – Elu, 1908, 17. aprill.

Ufamaa Eesti asundustest. / Nume, J. – Postimees, 1908, 17. oktoober.

Ufamaa eestlaste hariduslised olud. / Nume, J. – Peterburi Teataja, 1909, 8.–15. aprill.

Ufamaa Eesti asundustest. / Nume, J. – Peterburi Teataja, 1909, 31. oktoober.

Ülem-Urali Eesti asundustest. / Nume, J. – Päevaleht, 1910, 22. juuli.

Ülem-Urali Eesti asundustest. / Nume, J. – Postimees, 1910, 10. oktoober.

Land och Folk. – Rmt.: Det nya Estland. Stockholm, 1928, lk. 349–358.

Maa kaju. – Loodusevaatleja, 1930, nr. 5, lk. 141–142; 1931, nr. 1, lk. 13–15.